

Van Kam-  
f 25 van de  
bij werd de  
avondigd, dat  
niging f 200  
e-fonds is bij-  
an het kleine  
groot. Uit  
in het af-  
blijken daar-  
terdam, waar  
e jaren be-  
Studiefonds  
n Haag, van-  
aandelijke  
ing ik f 200.  
f 100. Uit  
f 41; uit

kleine giften  
en terwijl 200  
telijke toege-  
zich uitrekt,  
oog houden,  
vertrouwen,  
tegenheden  
e verbeurde  
lat is ons ge-  
schiedt, dat

ereformeerde

toenadering  
komen. Levi-  
3, 114 en 115  
ijne leer om-  
elfs gebruikte  
e Lydius voor  
d aangevoerd,  
ook die tien  
n hebben, tot  
dikwijls zon-  
lus niet be-  
had dan te-  
schrijven aan

h Van Maer-  
vragen of er  
aden om de  
erheugde zich  
atveinsde, dat  
men er 200  
elooide daar-  
zullen spre-  
kwam voor-  
n den ouder-  
ler gemeente  
ouden. Basti-  
nig, dat hij  
verklondigen.  
Lydius deed  
de Raet ging  
n ander zou-  
ten van zijne

vergadering  
ing te gera-  
aanzeggen,  
leggen. Doch  
Doch door wie is  
e Van men-  
geperst gaf  
kennen, dat  
ging Lydius  
die het hou-  
et gij dit als  
een vreemd  
ng, zoo staat  
daar minder  
och het baatte  
iet Lydius op  
Jakobez, on-  
ung van Van  
oneel plaats.  
vergadering  
de ouderling  
n openbaar  
n den kerke-  
n vriend als  
hij nu zich  
e markt van  
n uit burge-  
gij, ik zeg  
ziet, en gij  
zult ook als  
dit vervolgd.  
WINCKEL.

DRUKKERIJ,  
ERDAM.

EN

Co.,  
sterdam.  
ston.

derij,

Spoeidige

ant de aan-  
van hunne  
n af f 1,80  
bereidwillig

ADAM.

# De Heraut

VAN DE

## Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het auteursrecht van den inhoud van dit blad wordt verzekerd overeenkomstig de wet van 28 Juni 1881 (Staatsblad N°. 124).

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.  
Bijdragen van medewerkers, ingezonden artikelen en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE, Abonneementen en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE van De Heraut, Warmoesstraat 206, Amsterdam.  
Inzendingen die later dan Donderdag 's namiddags te 12 ure worden ontvangen kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 2 December 1888. N°. 571.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20. Afzonderlijke nummers aan het Bureau 10 Cent.  
Abonneementen worden aangenomen door alle Boekhandelaars, Postdirecteuren enz. en aan het Bureau, Warmoesstraat 106, te Amsterdam.  
Advertentie: van 1 tot 6 regels 90 Cent; voor elk regel meer 15 Cent.  
Aanvragen en vermelding van liefdegaven en Verlagen van Vereenigingen 10 Ct. per regel.

### De Heidelbergse Catechismus.

#### ZONDAGSAFDELING XXI.

##### Van de Kerk.

###### III.

Want wij hebben den strijd niet tegen vleesch en bloed, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers der wereld, der duisternis der eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht. Efeze 6: 12.

Zoo is dan het onderscheid aangegeven tusschen het begrip van „Kerk”, het begrip van „Godsrijk”, en het begrip van „Volk des Heeren”, die we geen van drieën missen kunnen, omdat elk der drie het karakter van onzen strijd bepaalt. We zijn een uit God geboren volk, dat als kerk of keurbende, dus als leger onder Christus, zijn Vorst, te strijden heeft, tot eens het reeds bij aanvang gesticht Godsrijk heersche in gansche de schepping.

Het denkbeeld van den strijd, den krijg, den oorlog, dien we te voeren hebben, moet bij elke bespreking van het leerstuk der kerk dus krachtig op den voorgrond staan. Laat ge toch dit beginsel van onzen strijd uit het begrip der kerk weg, dan mist ge uw actieve drijfkracht en doet als kerk uw verkeeracht in. Er is dan eigenlijk geen reden voor, dat een goddelooze na wedergeboren te zijn, nog op aarde blijft vertoeven. Hij is gereed voor den hemel. Hij kan dadelijk afreizen. Immers al zijn strijd op aarde en al zijn goede werken zullen noch aan zijn zaligheid noch aan zijn heiligmaking ooit het allergeringste toebrengen. Hij is gereinigd, hij is afgewassen, hij is geheiligd in den Middelaar. In Christus lag er voor elk kind van God een volbrachte werk. Er hoeft niets en er kan niets meer bij. Onze Heiland is een volkomen Zaligmaker.

Hebt ge nu geen oog voor de Kerk als „strijdende kerk”, als „leger des Heeren”, en „slagorde des levenden Gods”, dan vat ge ter wereld niet, wat zulk een-ge-reed en van zijn zaligheid zeker persoon nog op aarde toeven blijft. Hij wordt dan niets dan een pelgrim; een op zichzelf schoons gedachte, maar die in de prediking en in de stichtelijke letterkunde toch schrikkelijk misbruikt is. Immers een pelgrim is een reiziger door een vreemd land, dat hem geen belangstelling inboezemt, waar hij slechts doortrekt om er doorheen te komen, en waarvan elke nieuwe mijl op den langen weg hem te lang valt. De pelgrim laat in het land waardoor hij heen-trekt, niets achter, hij doet er niets voor, hij kent er niets van, en al zijn blik is maar bekoord en geboeid door dat hooge bergland, dat ginds van verre daagt en waar zijn tocht heengaat. En omdat zóó de pelgrim is, was het natuurlijk dat ook dit beeld van den pelgrim op den Christen is toegepast. Ook hij tocht is vreemdeling op aarde. Ook hij heeft hier geen blijvende stad, maar strekt zich uit naar de toekomst. Ook hij hecht zich niet aan deze aarde, maar heeft begeerte om ontbonden te worden en bij Christus te zijn. Ook hij

reist en trekt, en het doel der reis is niet een stad op aarde, maar het nieuwe Jeru-zalem.

Wil ik dus de diepe kloof aanduiden die tusschen de discipelen des Heeren en de wereld gaapt; is het mijn doel aardsch-gesindeid te bestrijden; en om het Volk des Heeren op zijn weg naar de eeuwigheid moed in te spreken en het te troosten door zijn schitterend vooruitzicht, — dan is er metterdaad geen schooner beeld dan van den pelgrim die door vreemde dorre woestenijen optrekt naar de stad van zijn heiliggdom.

Maar zie toe, dat ge daarom dit heerlijk beeld niet misbruikt. De sentimentaliteit toch heeft zich ook van dit beeld meester gemaakt, om op de aandoenlijkheid vooral der vrouw te werken, en fanatieke onverschilligheid voor 's Heeren schepping te werken. Vooral het kloosterwezen is uit deze misvatting van het beeld van den Pelgrim voortgekomen, en alle valsche mystiek is uit datzelfde misbruik voortgekomen.

In Gods heilig Woord treedt dit beeld van den pelgrim het eerst voor ons, maar niet alleen. De Heilige Geest gebruikt in de Schrift heel een reeks van beelden, om aan Gods kind zijn aardsche existentie op allerlei manier toe te lichten. Nu is een dier beelden zeker het beeld van den „vreemdeling op aarde”, die als de Vader der geloovigen trok van plek tot plek om het beloofde land te aanschouwen, en is heel Israël in de westijn één volk van pelgrims, die naar het land der belofte, een land „van melk en honig” door een valse woestijn en over onherbergzame rotsklippen optrokken. Maar daarnaast staat in de Heilige Schrift het beeld van den „getrouwen huis-bezorger”, van den „dapperen krijgsknecht”, van de maagd met de lamp in de hand, van de visschers die hun net in de zee werpen, van den koopman die schoone perlen zoekt, van den landman die zijn land bezaait, van bruijlofskinderen die in jubel uitbarsten, van speeldieën die lofzingen, en zooveel meer. Roeping der predikatie is het derhalve om beurtelings al deze trekken op het hart van Gods volk te binden, al naar gelang van de zonde die bestreden of den troost die toebedeeld moet. En indien nu de predikatie in plaats van deze Schriftuurlijke volheid en rijkdom uit te tortelen, zich te veel opsluit in de pelgrims-idee, dan kan het gevolg niet uitblijven, of als nood-lottig gevolg van zoo onvolledige prediking wordt de veerkracht in Gods volk gebroken, het actief beginsel in de Kerk van Christus gedood, en wordt de heerlijke, levende, strijdende kerk des Heeren al meer omgezet in een half slapende, half droomende kring van teleurgestelden, die eigenlijk reeds in den hemel moesten zijn, maar, ze weten niet waarom, nog niet afgelost en nog niet afgehaald zijn door Gods engelen.

Wat teloor gaan van het veerkrachtige en bezielende begrip der strijdende kerk danken we aan keizer Constantijn den Groote, een machtig vorst en ernstig Christen, maar die ongemeen veel kwaad over Christus' kerk heeft gebracht. Te kwader ure toch sloop in zijn ziel de gedachte, dat de kerk van Christus reeds hier op aarde heerschende kerk moest zijn. Hem scheen het toe, dat, zoo de vorsten en koningen der aarde het

Kruis van Christus door staatsinvloed en desnoods door wapengeweld maar voortplantten, de strijd der kerk spoedig uit zou zijn en de kerk reeds op aarde kontriomfeeren. Naar dat denkbeeld handelde hij dan ook, en de kerk, den langen bangen strijd moede, greep gretig dat machtig denkbeeld aan, en gaf van toen af de leiding over aan het keizerlijk paleis. Toen is de wereld dan ook spoedig overwonnen. Volk na volk is toegebracht. Het heidendom is met geweld uitgeroeid. En de kerk is met hulp van staatsgeld, staatsmacht en staatsgeweld in heel Europa, en tot dat de Islam opkwam, in Azië en Afrika geplant. Toen viel er niet meer te strijden. Het doel van den strijd was bereikt. Het rijk dat gesticht moest was gesticht. En zoo wierd het Godsrijk met de Kerk verward en verzeelvigd. Men had gestreden, men streed niet meer. Thans heerschte men. En terwijl Jezus gezegd had: „Mijn rijk is niet uit deze wereld. Anders zouden mijn dienaren voor mij gestreden hebben”, achtte nu de Kerk dit Evangelie des Koninkrijks vlak te mogen omkeeren, en toch in een Staatskerk of Kerkstaat heul en heil te zoeken.

Toch bleef er onder dit boos gesternte, zoolang de Reformatie nog toede, nog altoos een beginsel van strijd in de kerk over. Immers op dit toppunt van macht en heerschappij bleef nog altoos de inspanning en worsteling om zich in die wereld-heerschappij te handhaven. Onder de pauzen der Middeneeuwen vindt ge de Christelijke kerk dan ook steeds worstelende en strijdend, wel niet in den zin door het Evangelie bedoeld, maar dan toch gedwongen tot gestadige inspanning. Ook in den aanvang der Reformatie blijft dat karakter nog, omdat de Protestantse regeringen gedurende de lange en veelvormige godsdienstoorlogen, al haar krachten hebben in te spannen om het veld te behouden. Maar wederom is het een strijd met de wapenen. De strijd der kerk is antipapisme geworden. Doch wóózeer, helaas, in ongestelken zin, dat, om ons tot ons eigen land te bepalen, ons volk wel schatten opricht op legers en vloeten uitzond, om de macht van Rome in het Europeesche evenwicht te snuiken, maar de kerk onder-wijl de Roomsche bevolking in zijn boezem onbekeerd voort liet leven. En toen nu ook deze godsdienstoorlogen ten leste een einde namen, en andere worstelingen op staatkundig gebied aanvingen, ging dit strijdend karakter der kerk dan ook ganschelijk teloor. Ook hier te lande was men heerschende kerk geworden, en naarmate men het karakter der kerk al minder geestelijk opvatte en vrede nam met een lozen schijn van heerschappij, kostte het al minder moeite om zich in dezen waan van heerschende kerk te zijn, zalig te droomen. Men bleef om plakkaaten tegen de Papisten vragen, men bleef aandringen op allerlei staatsprivilegiën, maar van den strijd tegen Satan en tegen de geestelijke boosheden in de lucht was ten leste geen spoor meer te ontdekken.

Door deze dwaling der kerk misleid hebben toen de vrome kinderen Gods zich in vrome kringen teruggetrokken; in onloochenbare geestelijke zelfzucht bijna enkel op eigen genieting en eigen zaligheid gelet; en is door heel ons land die geest van

onverschilligheid en onaandoenlijkheid in 's Heeren volk gevaren, die met alles vrede nam, mits men hun slechts vrijheid voor hun conventikelen liet en in eigen dorp of in de nabuurschap een rechtzinnige predikatie verzekerde. Vandaar dat het zoo weinig moeite kostte aan de revolutionaire machthebbers om aan het einde der vorige eeuw zonder slag of stoot de heerschende kerk hier te lande af te schaffen, en dat het verzet zoo luttel was, toen koning Willem I in 1816 heel de kerk in een staatsorganisatie opsloot. En is er daarna al strijd in de kerk gekomen, toch is het standpunt nog niet bereikt, waarop er weer strijd van de kerk tegen de wereld kan uitgaan. Daartoe bleef het nog veel te veel een strijd om de verloren macht te herwinen; hielden tal van geloovigen nog steeds te zeer aan de valsche gedachte van keizer Constantijn vast; en is de heilige geestdrift om als Volk des Heeren voor het Godsrijk den strijd aan te binden nog veel te weinig opgegehoord.

Oorzaak van al dezen jammer was, dat de Kerk van Christus den juisten blik verloor op den strijd dien ze te voeren had. Ze vergiste zich omtrent aard en doel van dien strijd en tastte daardoor mis in de keuze harer wapenen, en de kense van haar bondgenooten. Haar wapenrusting zou enkel geestelijk zijn, en zie, ze zocht heul in Staatsbegunstiging, in Staatsgeld en in steun van de Staatspolitie. Haar bondgenooten mochten alleen Gods engelen en de heiligen op aarde zijn, en zie, ze zocht hulp bij de machten en aanzienlijken der aarde, ook op het gebied der wetenschap. Haar strijd moest een strijd met Satan en de geestelijke boosheden in de lucht wezen, en zie, ze ging haar vijand zien in het trouwste deel van Gods volk.

Het is daarom van het uiterst belang, dat men bij de bepaling van wat de kerk zijn moet, zich duidelijk rekenschap geve van den vijand, waartegen ze den strijd heeft te voeren. Dien vijand nu omschrijft de heilige apostel als niet zijnde „vleesch en bloed”, maar „de overheden, de machten, de geweldhebbers der wereld, de duisternis der eeuw, de geestelijke boosheden in de lucht.”

Wat hebben we hieronder te verstaan? Stellig niet enkel de zonde, gelijk het door menig prediker misduid en verward wordt. Niet alsof strijd tegen de zonde een oogmerk mocht uitblijven, maar de zonde is slechts een der werkingen van de eigenlijke macht waartegen de strijd moet aangebonden. Wie zegt: de strijd der kerk gaat tegen de zonde, vat de zaak niet diep genoeg, en weersprekt lijnrecht Paulus' uitspraak. Wat zulke oppervlakkige predikers toch met „de zonde” bedoelen, is juist wat Paulus hier aanduidt met „vleesch en bloed”. „Vleesch en bloed” zijn hier de verledingen van zingenot en wellust, van drift en toorn en van allerlei zonden en zondige gedachten en begeerten, waartoe vleesch en bloed ons verlok. En nu zegt Paulus niet, dat hiertegen de hoofd-strijd der kerk moet gericht, maar juist omgekeerd, dat dit niet de hooftstrijd is, en dat de eigenlijke strijd der kerk gaat tegen een veel machtiger vijand, die achter al deze en vele andere zonden schuilt en in deze zonden slechts zijn macht uitwerkt.

De strijd staat tusschen Christus en Satan. Satan viel eerst; na en door hem pas Adam. De wortel van het kwaad schuilt dus niet in deze wereld en niet in ons menschelek hart. Dan toch zou geen mensch voor verlossing vatbaar zijn. Neen, de springader en bronwel, de grondoorzaak en wortel van het kwaad ligt buiten deze wereld in Satan. Dat toont de historie van het Paradijs; dat ziet ge in Jezus, die eer hij de wereld ingaat, Satan in de woestijn opzoekt; en dat blijkt uit de Openbaringen, die ons het eind van den strijd tekenen in de ternederwerping van Satan en zijn trawanten.

Satan nu is, als we duidelijkheidshalve het zoo zeggen mogen, niet een enkel persoon of een enkele op zichzelf staande geest — maar Satan is een Vorst. Hij is een gebieder. Hij is het hoofd van een rijk. Duizenden bij duizenden geesten staan als trawanten onder hem. En juist door die ontsaetende heerschappij is Satan zulk een macht. Vandaar dat Paulus ons zijn rijk en heerschappij beschrijft als een rijk van „overheden, machten, geweldhebbers, duisternis en geestelijke boosheden.”

Deze macht nu rust op de aarde. Ze drong in deze wereld in, en ze heeft deze wereld beheerscht.

Men stelle zich deze zaak duidelijk voor.

Onze wereld op aarde is geen zelfstandige wereld en heeft geen eigen leven. Ge kunt ze eenigermate vergelijken bij die vele doode landstreken in het hart van Afrika en Azië, die onmachtig zijn om tot een eigen leven op te waken. Maar wat wel kan is, dat uit het machtige Europa 't zij de Engelschen, 't zij de Duitschers naar deze landen toekomen, er hun invloed, hun banier, hun taal, hun macht vestigen; alnu de hulpmiddelen van zulk een land ontwikkelen; er uit halen wat er inzigt; en er op die wijs hun heerschappij vestigen.

Zoo nu ongeveer is ook onze wereld op aarde, en de machten die naar deze wereld toekomen om er haar invloed en heerschappij te vestigen, moeten óf komen uit den hemel óf komen uit de hel.

Twee Vorsten zenden nu naar deze wereld hun zendingen, hun heirscharen en hun machten uit, om in deze doode wereld hun heerschappij te vestigen. Eenenzijds doet dat Koning Jezus, de Vorst van 's hemels legermacht, en anderszijds doet het de Satan, de Vorst van de heirscharen der hel.

Eerst drong de macht des hemels in deze wereld in. Dat was het Paradijs op aarde. En op het indringen van die hemelsche macht was deze wereld aangelegd; daarvoor waren we geschapen. Maar dit kon de Vorst van de heirscharen der hel niet dulden. Ook hij zond zijn machten. Aan die machten gaf de mensch gehoor. En zoo had er toen een inbreuk plaats. Satans heirscharen drong binnen, en het duurde niet lang, of werkelijk was Satans heerschappij op deze aarde gegrondest. Jezus zelf stemt dit toe, als hij Satan noemt „den Souverein of den Overste deser wereld.”

Dit blijkt ook uit het karakter van Jezus' verzoeking. Wil Jezus Satan aanbidden, d. w. z. Satans souvereiniteit over deze wereld erkennen, dan is Satan bereid Jezus tot zijn onderkoning of gouverneur-generaal aan te stellen en hem al deze koninkrijken en al

### Over de onderhouding van den Sabbath.

DOOR

W. TERLINCK.

I.

Alhoewel ik eenigen tijd geleden geleerd hebbe, wat ik te voren niet hebbe kunnen denken, namelijk, dat als een persoon eens van velen is beledigd geworden (hoewel zulks ten onrechte moge geschied zijn) zijne verklaringen en betuigingen daarentegen bezwaart zijn die wonde kunnen heelen. Daarom hebben zij, die zulke wonden slaan, te meer schuld. Toch zal ik van mijzelf niet in gebreke wezen, om alle gelegenheden van misverstand te weren. Daar ik gemerkt heb, dat van mijn gevoelens over den Sabbath vreemd gesproken wordt (want van andere dingen heb ik nooit iemand gesproken, die mij eenigzins heeft kunnen of durven aanzeggen, dat ik ergens in verscheide van het gevoelen onzer kerken; ik weet ook, dat ik in dit punt het niet doe) zoo zal ik hierover mijn gevoelens kortelijk en in alle oprechtheid voorstellen; hopen, dat het goed zal mogen doen bij diegenen, die hierover in misverstand zijn. Want zij kunnen daaruit besluiten, wat zij van de praattjes te houden hebben. En anderen zullen daarbij mogen leeren, zulks niet meer voort te strojen tot beoedeling van hun eigen ziel, ontstichting van anderen

en spot onzer wederpartijen. Want daar is grootelijks gezondigd in dezen. Ik weet toch, dat het meest geschied is uit onbekendheid met de zaken, hetwelk mij nog doet hopen, dat de navolgende verklaring dit onheil enigzins zal mogen weren. Toen de Rubenieten, die kinderen Gads en de halve stam van Manasse in hun land nog een altaar gebouwd hadden boven het Altaar des Heeren hebben de andere stammen Israels zich in heiligen ijver altemaal opgemaakt, om die gewapenderhand uit te roeien. Maar daarna vernemende, dat het altaar, waarover zij jaloersch waren, niet was gebouwd om eenige verscheidenheid in den godsdienst te maken; maar veelmeer om den zuiveren godsdienst ook bij hen te beter te bevestigen, heeft dat Pinehas den priester en den oversten der gemeente en den oversten Israels, die met hem waren, wel bevallen. Zij hebben zulks den kinderen Israels zoo weder gezegd, dat het den kinderen Israels allen wel bevallen heeft; zoodat zij niet meer zeiden, naar huld van den tekst, „dat zij wilden optrekken, met een heil tegen hen, om het land te verdoerven, waar de kinderen Rubens en Gads in woonden” (Joz. 22). Och of God gave, dat zulks ook nu mocht geschieden over al de misverstanden, die heden ten dage ontstaan zijn tusschen sommigen, die anders gelijkelijk het toch wel meenen met onze kerk; dat eenigen onder de priesteren, onder de oversten der gemeente en onder de vorsten Israels dit zo wel vatten mochten, dat zij het ook met een ijver anderen wilden doen verstaan, vanwaar ons dan groote vrede en ruste zoude verkomen mogen. Op deze hopen immers doe ik nog deze mijn volgende verklaring over de zaak van den Sabbath, waar veel van gesproken wordt.

1. Ik gevoele en geloove, dat wij Christenen uit kracht des vierden gebods schuldig zijn een dag van zeven tot onzen gewonen rustdag te onderhouden.

2. Ik gevoele en geloove, dat de eerste dag der week

ons zoo duidelijk in het Nieuwe Testament tot onzen gewonen rustdag wordt aangewezen, dat wij Christenen schuldig zijn, in plaats van den laatsten den eersten dag der week, dien wij gemeenlijk Zondag noemen, tot onzen rustdag te onderhouden.

3. Ik gevoele en geloove, dat deze onze gewone rustdag, zijnde een van de zeven dagen in de week, duurt zoolang als een van de andere zes dagen, dat is 24 uren; en dat die is te beginnen volgens de burgerlijke berekening der dagen in de plaats, waar wij leven, zonder eenige scrupuleuse superstitie.

4. Ik gevoele en geloove, dat wij voort omtrent dezen gansen dag ons aldus hebben te gedragen, namelijk, dat wij daaraan al voren gedanken, eer die komt, om daarop naar behoren te schikken; dat wij, als die nu gekomen is, dan moeten rusten van ons dagelijks werk en den dag besteden in heilige oefeningen.

5. Ik versta door ons dagelijks werk zoodanig werk, als wij elk omtrent de dingen des levens gewoonlijk in de andere zes dagen der week (als zijnde de werken onzer gewone beroeping) te doen hebben; zoo is het dagelijks werk van een ambachtsman zijn ambacht, van een student zijn studien. Tot het dagelijks werk behoort ook de aandacht, om dat wel te doen, als voor een doctor zijn Hippocrates te doorzoeken, een rechtsgeleerde zijn codex enz., waarom ik versta, dat die behoorden dat de boeken alzo wel uit de hand te leggen en den Bijbel in plaats van dien te onderzoeken, als een kleermaker zijn schaar en een schoenmaker zijn leest uit de hand moet leggen. Ik reken ook tot ons dagelijks werk onze aardsche en wereldsche voornemens en gedachten; want ik geloof, dat de Heere niet alleen onze handen, maar ook onze tongen en harsenen bindt door zijne geboden; en houde het ook daarvoor, dat wij behoorden den Heere te bidden. Hij wilde ons op den Sabbatnacht vele heilige bewegingen ingeven en alzo

onzen slaap en onze droomen heiligen, daar wij die in onze macht niet hebben.

6. Ik geloove en gevoele, dat evenwel niettegenstaande het voorgemelde, deze navolgende werken op onzen gewonen wekelijkschen rustdag geoorloofd zijn:

a. Alle natuurlijke werken, die wij dagelijks te doen hebben tot het welwezen van dit tegenwoordige leven, als zijn: eten, drinken, opstaan, slapen en wat daartoe behoort, als onze bedden op te maken, vuur te maken, onze spijzen van nieuws te koken, of de gekookte te verwarmen; te wandelen buiten in de lucht of ons in een tuin te verkwikken, en wat dier gemeene dingen meer zijn van denzelfden aard, dienende tot behoorlijke verkwikking van den mensch.

b. Alle godsdienstige werken, al vallen ze aan het lichaam lastig als de arbeid van prediken, vurig bidden en wat daartoe behoort, als dat een predikant, zich bereidende tot het prediken, zijn boeken, die hij daartoe van doen heeft in of uit zijne studeerkamer op- en aflegge; dat hij dan ook inziet allerlei noodige boeken, die een zins hem mochten verder van dienste zijn, om te beter zijn tekst te verklaren, uit te leggen, of toe te passen, en wat dier dingen meer zijn, dienende tot vordering van den godsdienst als de klokken te luiden, om het volk ter kerk te roepen, een mijl of twee of meer te gaan, om het Woord Gods te hooren of te prediken.

DE GAAY FORTMAN.